

Priložnosti in ovire metapodatkov na slovenskem knjižnem trgu

Metadata opportunities and barriers on the Slovenian book market

Tjaša Jug, Maja Žumer

Oddano: 14. 11. 2019 – Sprejeto: 9. 3. 2020

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK: 001.103.2:025.3(497.4)

Izvleček

Namen: Slovenski knjižni trg se trenutno sooča s težavami, ki so med drugim tudi posledica neoptimalnih procesov pri upravljanju z metapodatki. V raziskavi smo želeli ugotoviti, katere so najpogostejše ovire in priložnosti na tem področju z vidika katalogizatorjev, saj so le-ti eni izmed najpomembnejših prejemnikov podatkov o knjigah in imajo dober vpogled v trenutno situacijo.

Metodologija/pristop: V raziskavi je sodelovalo šest slovenskih katalogizatorjev, ki se v Narodni in univerzitetni knjižnici in v Univerzitetni knjižnici Maribor ukvarjajo s pravo CIP zapisov. Za pridobivanje odgovorov smo pripravili strukturirane intervjuje, ki smo jih z udeleženci izvedli osebno in po elektronski pošti.

Rezultati: Slovenski katalogizatorji pri svojem delu opažajo, da metapodatki predvsem manjšim in neprofesionalnim založnikom povzročajo težave, ki pogosto izvirajo iz pomanjkanja znanja. Problematičen je tudi trenuten način posredovanja podatkov, ki jih morajo založniki za izpolnjevanje vseh zakonsko potrebnih postopkov poslati prek različnih sistemov. Kljub nekaterim pomislekom katalogizatorji vidijo kar nekaj priložnosti za prevzemanje založniških metapodatkov in uvedbo enotnega sistema za opisovanje knjig. Menijo, da spletni servis Catsi predstavlja dobro osnovo za optimizacijo procesov in standardizacijo zapisov, vendar bi ga bilo treba za ta namen nadgraditi.

Omejitve raziskave: Poleg majhnega števila udeležencev je raziskava omejena tudi zaradi priložnostnega vzorčenja. Rezultatov ne moremo posploševati, saj je prikazan le vidik sodelujočih katalogizatorjev in ne tudi drugih akterjev na slovenskem knjižnem trgu.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Rezultati izpostavljajo trenutno problematiko metapodatkov za knjige in predstavljajo osnovo za nadaljnje študije. Pomembni so tako za praktike, ki se z identificiranimi težavami soočajo, kot tudi za snovalce sistemov, ki bi želeli optimizirati postopek upravljanja z metapodatki.

Ključne besede: metapodatki, katalogizatorji, založniki, Catsi, Slovenija

Abstract

Purpose: The Slovenian book market is facing problems, which are, among other, also a consequence of suboptimal processes in metadata management. In our research, we wanted to find which are the most frequent barriers and opportunities regarding metadata from the catalogers' point of view, as they are one of the most important recipients of publishers' book data and have a good insight into the current situation.

Methodology/approach: Participants of our research were six Slovenian catalogers, who are involved in the preparation of CIP records at the National and University Library and the University of Maribor Library. For the purpose of the study, we prepared structured interviews, which were conducted with participants in person or by an e-mail.

Results: During their work, Slovenian catalogers have noticed that metadata cause problems especially to smaller and nonprofessional publishers and that issues often originate from their lack of knowledge. The current method of transmitting data is also problematic, since publishers must submit it through various systems to perform all legally required procedures. Despite some concerns, catalogers see many opportunities regarding automatic retrieval of metadata and an introduction of a unified book description system. They believe that although the online service Catsi shows a good potential for process optimization and book description standardization, certain changes should be introduced for this purpose.

Research limitations: Besides the small number of participants, the research is also limited due to purposive sampling. The results cannot be generalized, as only the opinions of the participating catalogers are presented while the experiences of other players on the Slovenian book market has not been investigated.

Originality/practical implications: The results highlight the current issues of metadata for books and provide the basis for future studies. The findings are important for practitioners who face the identified barriers as well as for system designers who would like to optimize the metadata management process.

Keywords: metadata, catalogers, publishers, Catsi, Slovenia

1 Uvod

Metapodatki knjigo spremljajo prek celega življenjskega kroga in so ključni za uspešno delovanje knjižnega trga. Bistveni so pri uredniškem procesu, knjižni produkciji, trženju in procesu distribucije ter so srčika katalogizacije in knjižničarstva. Z razmahom spleta in elektronskih publikacij so postali najpomembnejši element za raziskovanje knjižne ponudbe na spletu ter za uspešno najdenje, identifikacijo, izbiro in pridobivanje knjig. V spletnih knjigarnah in knjižničnih katalogih si namreč uporabniki običajno ne ogledujejo publikacij samih, ampak njihove metapodatke, ki nadomeščajo informacije dostopne na platnicah ali znotraj tiskane knjige. Spletno okolje in moderna tehnologija poleg tega pri iskanju in odkrivanju naslovov lahko še dodatno obogatita uporabniško izkušnjo na načine, ki v fizičnem okolju niso mogoči, saj omogočata povezovanje podobnih izdelkov ter prikazovanje dodatnih obogatitih informacij.

Trenutno se slovenski knjižni trg sooča s težavami, ki so med drugim tudi posledica neurejenih metapodatkov in neoptimalnih procesov pri njihovem upravljanju. V raziskavi, ki je nastala v sklopu doktorske disertacije (Jug, 2019), so slovenski založniki poročali, da njihove težave na tem področju izvirajo predvsem iz šibkega znanja v zvezi z metapodatki in ciljnimi skupinami, pomanjkanja časa in kadra ter večkratnega kreiranja zapisov za različne prejemnike. Razlog slednjemu naj bi bili ločeni in nestandardizirani sistemi za vpis metapodatkov, ki pa lahko povzročijo tudi nestandardizirane opise knjig.

Čeprav se s podobnimi težavami soočajo tudi na tujih knjižnih trgih, so ponekod večji založniki za upravljanje z metapodatki že začeli uporabljati enotne standarde, nekatere organizacije pa so celo razvile orodja za avtomatično pretvorbo založniških zapisov v druge oblike, med njimi tudi v knjižničarski MARC format. Tudi v Sloveniji že poznamo poskuse standardizacije, ki pa se zaradi različnih razlogov zaenkrat še niso uveljavili. Trenutno največji potencial za poenotenje opisov knjig in optimizacijo procesov predstavlja spletni servis Catsi, ki pa služi le kot orodje za katalogizacijo e-gradiva.

Knjižničarji so eni izmed prvih in najpomembnejših prejemnikov založniških podatkov in imajo dober vpogled v trenutno stanje v zvezi z metapodatki. Ker smo s predhodnimi intervjuji že pridobili mnenje glede te problematike z vidika založnikov, nas je v pričujoči raziskavi, ki je ravno tako nastala v sklopu doktorske disertacije, situacija zanimala tudi s perspektive katalogizatorjev.

2 Pregled literature

Metapodatki oziroma podatki o podatkih so strukturirane informacije, ki opisujejo, razlagajo, locirajo ali kakor koli olajšajo prenos, uporabo in upravljanje z informacijskimi viri (NISO, 2004). V kontekstu knjižnega trga gre predvsem za bibliografske podatke, ki knjigo spremljajo prek celega življenjskega kroga. Sprva so namreč ustvarjeni s strani založnikov, ki jih običajno še pred samim izidom publikacije posredujejo knjižnicam in ostalim partnerjem, na primer knjigotržcem, distributerjem in agregatorjem. Tudi uporabniki knjižničnih katalogov, spletnih knjigarn in drugih knjižnih portalov si običajno ne ogledujejo knjig samih, ampak njihove metapodatke (Kasdorf, 2014; Register in Mcllroy, 2015). Raziskave so razkrile, da obstaja močna povezava med kvalitetnimi opisi knjig in njihovo prodajo (Breedt in Walter, 2012; Kasdorf, 2018; Walter, 2016a, 2016b), za elektronske knjige pa metapodatki pogosto predstavljajo celo edino trženjsko orodje, saj so brez njih v spletnem okolju praktično nevidne (Dawson, 2012). Poleg bibliografskih podatkov, ki jih prispevajo profesionalci, tudi bralci ob iskanju in ogledovanju naslovov posredno ali neposredno ustvarjajo s knjigo povezane informacije, saj generirajo uporabniško ustvarjene vsebine in podatke o prodaji, na podlagi katerih so pogosto osnovana različna knjižna priporočila (Riley, 2017).

Zaradi različnih potreb so, kljub uveljavljenosti knjižničarskega formata MARC, organizacije v knjižni industriji za upravljanje z metapodatki razvile svoje (interne) metapodatkovne sheme in standarde, kar pa je lahko problematično z vidika izmenjave podatkov in interoperabilnosti sistemov (Ramesh, Vivekavardhan in Bharathi, 2015). Ponekod v tujini se je med večjimi založniki uveljavila uporaba enotnega standarda ONIX for Books, ki je prevladujoč predvsem v Ameriki, Avstraliji in Evropi. Zanj je značilno, da je primeren za opisovanje raznovrstnih tipov publikacij in da je učinkovit pri izmenjavi podatkov med vsemi pomembnejšimi akterji v knjižni industriji (ONIX, 2019). ONIX priskrbi primerno predlogo za vsebino in strukturo zapisov ter ob pravilni uporabi lahko zmanjša stroške pri opisovanju, saj je običajno za knjigo treba ustvariti le en sam zapis, ki je primeren za vse prejemnike (Lichtenberg, 2014). Pri kreiranju in upravljanju z ONIX zapisi si nekateri založniki pomagajo s profesionalnimi orodji in aplikacijami, na primer s programsko opremo ONIXEDIT,¹ ki podatke po vnosu pretvorijo v zelene formate in jih posredujejo različnim poslovnim partnerjem. Takšna orodja poleg standardizacije opisov poskrbijo za kontrolo kvalitete in običajno podpirajo tudi druga opravila, kot so vodenje pogodb in prodaje ter upravljanje z uredniškim procesom, produkcijo ipd. (Tallent, 2016).

¹ Dostopno na: <https://onixedit.com/en-us>.

Knjižnice so med najpomembnejšimi prejemniki metapodatkov o knjigah, saj zanje pripravijo kataložni zapis o publikaciji (CIP) in bibliografski opis za knjižnični katalog. Čeprav imajo akterji na knjižnem trgu različne pristope in motivacijo za opisovanje knjig, je lahko njihovo medsebojno sodelovanje zelo koristno (Sanchez, 2011). Avtorjem, založnikom in distributerjem se priporoča, da pri pripravi knjižnega opisa tesno sodelujejo s knjižničarskim sektorjem, kar vodi do popolnejših in konsistentnih metapodatkovnih zapisov (Cato in Haapamäki, 2009). Založniki naj bi opise za spodbujanje izbire in olajšanje knjižnične obdelave opremili tako z osnovnimi podatki kot tudi s klasifikacijskimi oznakami, podatki o ciljni skupini, navedbo zbirke in formata, sliko naslovnice in identifikatorji ter podrobnimi podatki o avtorjih in sodelavcih (Handy in Harrison, 2018). Poleg tega knjižničarji lahko iz nekaterih založnikovih zapisov pridobijo tudi druge koristne informacije, na primer povzetke, recenzije, kazala in ostale uporabne podatke, ki pa jih MARC zapisi običajno ne vsebujejo (Tennant, 2006). Pogosto pa so založniški opisi netočni in nekonsistentni z vidika kvalitete ter ne vsebujejo nekaterih elementov, ki so ravno tako pomembni za najdenje in za dostop do gradiva (Sanchez, 2011). Le-te prispevajo knjižnice, ki ustvarjajo dragocene informacije, na primer podrobne predmetne oznake in kontrolirane oblike imen, ki naredijo zapis točnejši in uporabnikom olajšajo iskanje (Godby, 2010).

Z željo po zmanjševanju časovnih, finančnih in kadrovskih stroškov so nekatere večje knjižničarske organizacije razvile preslikave med standardi in orodja za avtomatično pretvorbo založniškega opisa iz formata ONIX v knjižničarski MARC, ki omogoča avtomatizirano ustvarjanje CIP-a, olajša katalogizacijo in obogati knjižni opis (Cato in Haapamäki, 2009; Debus-López, Williamson, Sacucci in Williams, 2012; Godby, 2010, 2012). V Online Computer Library Center (OCLC) tak sistem sprejme podatke o knjigi v formatu ONIX in ga avtomatično vključi v WorldCat, kjer je dostopen za uporabo knjižnicam, v zameno pa le-te dodajo nekatere nove podatke in s tem izboljšajo založniške opise (OCLC Metadata ..., 2010). Pred kratkim je tudi pod okriljem Kongresne knjižnice (Library of Congress) začel delovati spletni servis imenovan PrePub Book Link,² ki med izpolnjevanjem obrazca in ob oddaji zahtevka za CIP zapis omogoča izvoz nekaterih metapodatkov iz založnikovega ONIX opisa (Publisher guide ..., 2019). Kljub pozitivnim izkušnjam z uporabo orodij za pretvorbo zapisov in s prevzemanjem založniških metapodatkov (Debus-López idr., 2012) se knjižničarji zavedajo morebitnih težav, ki izvirajo iz zunanjega pridobivanja podatkov. Ena izmed njih je nestandardizirano navajanje imen avtorjev, zato knjižničarji priporočajo uvedbo normativne kontrole oziroma povezovanje z obstoječimi normativnimi datotekami, ki bi bile dostopne vsem akterjem na knjižnem trgu (Burton, 2001).

² Dostopno na: <https://www.loc.gov/publish/prepubbooklink/>.

Predvsem majhni in srednje veliki založniki pa se v zvezi z metapodatki kljub obstoju standarda ONIX soočajo s težavami. Proces prehoda na enoten standard je namreč dokaj drag in zamuden, poleg tega pa se pogosto ne zavedajo njegovega pozitivnega dolgoročnega prispevka k optimizaciji postopkov in vpliva na prodajo knjig (Beky, 2004). Večina založnikov se tako ne poslužuje enotnih standardov, za opisovanje knjig, vodenje evidence in izmenjavo podatkov pa uporabljajo različna interna orodja, Excelove tabele, Wordove dokumente in spletne obrazce. Te metode niso popolnoma integrirane in zahtevajo veliko ročnega vnašanja, ki pa je zelo dovzetno za napake. Poleg tega so podatki, zabeleženi v takih formatih, pogosto nepopolni, nekonsistentni in neobvladljivi za ostale organizacije (Coviello in Bell, 2016; Kasdorf, 2014; Luther, 2009; Tallent, 2016). Glede na zahteve različnih poslovnih partnerjev je zato treba opis za isto publikacijo kreirati večkrat (Coviello in Bell, 2016), običajno pa se tudi različne verzije opisuje ločeno (O’Leary, 2012; Register in Mcllroy, 2015), kar lahko povzroči neujemanje v zapisih za isto vsebino.

S podobno situacijo se soočajo tudi založniki na slovenskem knjižnem trgu, kjer sicer deluje izredno veliko število knjižnih producentov, ki pa večinoma izdajo le en naslov letno (Center ..., B. l.). Slovenski založniki večinoma še ne izkoriščajo prednosti uveljavljenih standardov, za ustvarjanje in izmenjavo metapodatkov pa uporabljajo različna orodja in obrazce, kamor podatke večinoma vpisujejo ročno. Pri tem vsak prejemnik zahteva svoj nabor oziroma obliko podatkov, zato morajo opis za isto knjigo običajno kreirati večkrat. Še pred samim izidom knjige njene informacije posredujejo partnerjem, na primer distributerjem in knjigotržcem, obvezno pa tudi knjižnicam za pripravo CIP zapisa in kataložnega vpisa. Ta postopek poteka ločeno za tiskane in elektronske publikacije, in sicer v prvem primeru po elektronski pošti, v slednjem pa prek spletnega orodja. Kljub digitaliziranemu postopku za elektronske knjige so po njihovem izidu založniki dolžni oddati obvezne izvode publikacije v ločen Sistem za varno arhiviranje oddanega gradiva (SVAROG). Po zaključeni katalogizaciji je zapis viden v knjižničnem katalogu, različni portali pa ga lahko uporabijo tudi za dopolnitev in obogatitev svojega opisa. Tako na primer portala Enotna cena knjige in Dobre knjige ob vpisu identifikatorja COBISS.SI-ID avtomatično zajameta določene podatke iz kataloga, ročno pa je treba v obrazec dodati še druge informacije o knjigi.

Za optimizacijo omenjenih procesov bi bilo morda tudi pri nas smiselno razmisliti o možnosti vzpostavitve enotnega sistema za opis knjig, s pomočjo katerega bi založniki lahko izvedli večino zakonsko potrebnih postopkov v zvezi s svojim gradivom, ki trenutno potekajo prek različnih spletnih servisov. To bi razrešilo trenutno problematiko večkratnega ustvarjanja opisov za iste knjige, ki poleg podvajanja dela vodi tudi v napačne in nestandardizirane opise. Dobro osnovo za to nalogo predstavlja spletni servis Catsi, vmesnik za katalogizacijo

elektronskih knjig, ki je leta 2016 nastal kot plod sodelovanja med knjižničarsko in založniško skupnostjo, trenutno pa ga upravljajo Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK), Institut informacijskih znanosti (IZUM) in zasebni zavod Be-letrina. Glavni cilj sistema je optimizacija, poenostavitev in avtomatizacija postopka katalogizacije e-gradiva ter obogatitev metapodatkov v sistemu COBISS.

Podobno kot pri oddaji zahtevka za pripravo CIP zapisa za tiskane knjige morajo založniki tudi pri obdelavi elektronskih knjig poskrbeti za urejen kolofon, poleg tega pa morajo prek spletnega obrazca prispevati še dokaj obširen nabor metapodatkov. Zatem steče postopek, kjer se v več fazah in prek komunikacije založnikov s katalogizatorji odpravijo morebitne nepravilnosti, na koncu pa se pripravita CIP in celoten zapis za vzajemno bibliografsko-kataložno bazo COBISS/OPAC (Catsi vmesnik ..., 2018). Zaradi ustrezne zasnove in obveznosti uporabe spletnega servisa s strani založnikov, Catsi ponuja primerno izhodišče za nadgradnjo v enoten sistem prek katerega bi bilo mogoče izpolniti vse formalno potrebne postopke v zvezi z metapodatki za knjige. Za ta namen bi bilo treba preurediti celotno delovanje spletnega servisa, posvetiti pa bi se morali tudi izpopolnitvi uporabniškega vmesnika in trenutnega metapodatkovnega nabora (Jug in Žumer, 2019).

3 Raziskovalna vprašanja

Slovenski katalogizatorji imajo dober vpogled v trenutno stanje metapodatkov na slovenskem knjižnem trgu, saj dnevno komunicirajo z raznolikimi založniki. V raziskavi nas je zanimalo predvsem, katere težave prepoznajo na tem področju, kakšne izboljšave predlagajo in kakšno je njihovo mnenje glede drugačnih načinov upravljanja z metapodatki, ki jih prakticirajo ponekod v tujini. V prvem koraku smo želeli izvedeti:

RV1: Katere težave katalogizatorji opažajo v zvezi s trenutnim načinom posredovanja in pridobivanja podatkov o knjigah s strani založnikov?

Komunikacijski kanal med založniki elektronskih knjig in knjižničarji predstavlja tudi spletni servis Catsi, ki so ga nekateri katalogizatorji v času opravljanja raziskave uporabljali že dve leti. Zanimalo nas je:

RV2: Katere so po mnenju katalogizatorjev prednosti in pomanjkljivosti sistema Catsi ter kakšne so priložnosti za njegovo izboljšavo?

V nekaterih državah so z željo po prihranku časovnih in finančnih sredstev ter obogatitvi zapisov že začeli prakticirati z avtomatičnim prevzemanjem in pretvorbo založniških metapodatkov v knjižničarske. V raziskavi smo zato želeli izvedeti tudi:

RV3: Katere priložnosti in ovire vidijo katalogizatorji pri prevzemanju založniških metapodatkov?

Verjetno največjo oviro za enostavno prevzemanje metapodatkov v Sloveniji predstavlja dejstvo, da pri nas založniki za upravljanje z metapodatki ne uporabljajo enotnih standardov, kar onemogoča pripravo preslikav in posledično celostno in točno pretvorbo podatkov o knjigah. Učinkovit enoten sistem za opis knjig morda predstavlja rešitev te problematike, saj bi glede na izkušnje iz tujine ob primerni vzpostavitvi lahko omogočil standardizirane zapise ter odpravil podvajanje dela. Zanimalo nas je:

RV4: Katere bi bile po mnenju katalogizatorjev prednosti uporabe enotnega sistema za upravljanje z metapodatki in kakšne težave bi se lahko pojavile zaradi uporabe le-tega?

Vsekakor bi bila vzpostavitev in vzdrževanje omenjenega sistema, kljub pričakovanim prednostim, dokaj zahtevna in draga naloga. Na koncu smo zato želeli tudi ugotoviti:

RV5: Ali bi bila po mnenju katalogizatorjev uporaba takšnega sistema na slovenskem knjižnem trgu sploh izvedljiva?

4 Metodologija

Z željo po boljšem razumevanju dejanskega stanja metapodatkov na slovenskem knjižnem trgu smo julija 2018 izvedli intervjuje s slovenskimi katalogizatorji. K raziskavi so bili povabljeni posamezniki, ki delajo v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) in v Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM), zaradi specifične vprašanje pa smo za sodelovanje zaprosili le tiste katalogizatorje, ki se ukvarjajo tudi s pripravo CIP zapisov.

Za pridobivanje odgovorov smo pripravili strukturirane intervjuje, sestavljene iz štirih sklopov vprašanj in podvprašanj, ki so se navezovala na naša raziskovalna vprašanja. Prva dva sklopa sta se nanašala na praktične izkušnje sodelujočih, druga dva sklopa pa sta bila teoretične narave, saj smo od udeležencev skušali

pridobiti mnenje o drugačnih postopkih katalogizacije, ki jih prakticirajo ponekod v tujini.

Udeleženci so bili k sodelovanju v raziskavi povabljeni po elektronski pošti, vnaprej pa smo jim posredovali tudi predviden seznam vprašanj. Na vabilo se je odzvalo 6 katalogizatorjev, in sicer 5 žensk in en moški, med katerimi sta dve zaposleni v UKM-u in štirje v NUK-u. Štirje izmed sodelujočih intervjuvancev se pri svojem delu ukvarjajo predvsem s katalogizacijo tiskanih publikacij, dva pa za pripravo bibliografskih zapisov uporabljata tudi spletni servis Catsi.

Zaradi lažje izvedbe raziskave smo intervjuje z udeleženci iz UKM-a izvedli v obliki asinhronega spletnega intervjuja, katalogizatorje iz NUK-a pa smo izprašali osebno. Pogovor z drugo skupino se je za potrebe prepisa tudi zvočno snemal, kasneje pa je bila opravljena natančna transkripcija in analiza podanih odgovorov.

5 Rezultati

Rezultate smo v nadaljevanju prispevka glede na zastavljena vprašanja združili v tematske kategorije in jih predstavili v smiselnih sklopih. Prvi in drugi sklop se nanašata na praktične izkušnje udeležencev v zvezi z založniškimi metapodatki in s spletnim servisom Catsi, tretji in četrti sklop pa predstavljata njihovo subjektivno mnenje glede prevzemanja založniških podatkov in izvedljivosti uvedbe enotnega sistema za upravljanje z metapodatki.

5.1 Težave v zvezi z metapodatki

Udeleženci menijo, da do težav v zvezi z metapodatki prihaja predvsem zaradi površnosti in nevednosti s strani nekaterih založnikov. Prosilci za CIP zapis namreč včasih ne vidijo ozadja in ne vedo, čemu služijo določeni postopki. Problematično je predvsem, ko ne razumejo, zakaj so določeni podatki in njihova predpisana oblika potrebni. Udeleženka je povedala, da je bilo kvaliteten opis lažje ustvariti v časih, ko so katalogizatorji prejeli zadnji korekturni izvod, saj danes pridobijo le par strani podatkov. Knjižničarji se morajo pri svojem delu namreč držati točno določenih pravilnikov in standardov, na primer Zakona o obveznem izvodu publikacij (2006), Mednarodnega standardnega bibliografskega opisa (ISBD, 2017) in Pravidnika i priručnika za izradbo abecednih kataloga (PPIAK) (Verona, 1970, 1983), ki za obdelavo publikacij zahtevajo navajanje podatkov iz gradiva.

Katalogizatorji poudarjajo, da čeprav tudi pri večjih založnikih prihaja do težav in nerazumevanja postopkov, največ dela in popravkov pri pripravi zapisa terjajo neformalni oziroma priložnostni založniki, na primer samozaložniki, društva, podjetja ipd., ki predstavljajo zelo velik odstotek proslilcev.

5.1.1 Nepravilni in manjkajoči podatki

Težave pri katalogizaciji nastajajo, ker katalogizatorji od založnikov pogosto ne prejmejo vsega zahtevanega gradiva, ki ga potrebujejo za ustvarjanje zapisa. Vsi udeleženci so omenili problematiko manjkajočih in nepravilno oblikovanih kolofonov. Včasih se celo zgodi, da založniki iz NUK-ove spletne strani prevzamejo shemo kolofona in podatke pošljejo v obliki seznama. Udeleženka je povedala, da taka oblika zanje ni zadostna, saj morajo po pravilih obravnavati podatke iz knjig in kolofonov, ki bi morali biti oblikovani enako kot v publikaciji. Problematično je predvsem, ko knjižničarji prejmejo le neurejeno kopijo podatkov ali, v primeru ponatisa, starega kolofona z opombo, naj pri ustvarjanju novega zapisa sami spremenijo podatek o letu izida. Občasno založniki niti ne vedo, kaj kolofon je in ne ločijo med ovitkom in naslovno stranjo ter pošiljajo le podatke z ovitka. Poleg tega imajo včasih težave tudi z navajanjem informacij na sami publikaciji, saj prihaja do neujemanja podatkov na naslovni strani in na ovitku. Druga udeleženka je navedla, da založniki včasih pošljejo pravilno oblikovan kolofon, v zaključeno publikacijo pa ga ne vključijo, saj menijo, da CIP služi kot njegovo nadomestilo. V nekaterih primerih si založniki celo poskušajo CIP zapis pripraviti kar sami, kar pa seveda ni dovoljeno.

Katalogizatorji so navedli kar nekaj podatkov, ki zaradi odsotnosti ali napačne oblike podaljšujejo katalogizacijski proces. Pogosto morajo naknadno pridobivati informacije o nakladi, formatu in izdaji. Navedba izdaje je problematična tudi s terminološkega vidika, saj včasih založniki ne ločijo med različnimi tipi izdaj. Poleg tega ne razlikujejo »copyrighta« in datuma izida, pri navajanju pa se zgledujejo po primerih iz tujine, ki pa so zaradi drugačne zakonodaje za naš trg neprimerni. Tekom intervjuja so udeleženci pogosto tudi navedli težave, ki se navezujejo na podatke o avtorstvu. Brez zadostnih informacij se namreč proces identifikacije ustvarjalcev lahko zelo zavleče, predvsem v primerih, ko ima avtor soimenjaka ali ko še ni prisoten v normativni datoteki osebnih in korporativnih imen CONOR.SI.

5.1.2 Spreminjanje podatkov po izidu publikacije

Založniki podatke, ki so jih poslali za pripravo CIP zapisa in katalogizacijo, pogosto spreminjajo tudi po samem izidu knjige. Čeprav katalogizatorji nimajo vedno dostopa do izdanih publikacij, so med svojim delom že opazili razlike med podatki, navedenimi na publikaciji in v kataložnem opisu. Običajno do tega pride predvsem pri tiskanih knjigah, kjer je CIP za razliko od elektronskih publikacij še vedno strukturiran. Udeleženka ocenjuje, da se podatki spremenijo v 10 % publikacij, za katere je bil CIP že ustvarjen, druga udeleženka pa meni, da je takih publikacij približno 20 %.

Nekateri založniki po izidu publikacije spreminjajo bistvene podatke, na primer naslove, prevode naslovov, podnaslove in naklado. Večina udeležencev opaža tudi spremembe pri zapisu avtorjev, kar velja predvsem za strokovna in znanstvenoraziskovalna dela. Nekateri založniki želijo v CIP navesti vse avtorje, spremeniti njihov vrstni red ali določeno ime celo izbrisati. Največja težava nastane, če založniki pred tiskom knjige sami popravijo dodeljen CIP oziroma ga preuredijo po svojem okusu. Pogosto v tem primeru podatke spremenijo le v zapisu in na naslovnici, popravka pa knjižnici ne sporočijo. Podobno so problematične posredovane neaktivne ali le začasno aktivne povezave do elektronskih publikacij, ki jih po izdelavi zapisa brez vednosti knjižničarjev spremenijo. To pomeni, da bo povezava do gradiva v katalogu neaktivna in s tem neuporabna.

Udeleženka je na tej točki pripomnila, da je spreminjanja podatkov po opravljeni katalogizaciji manj kot v preteklosti, saj knjižničarji pripravljen CIP zapis založniku pošljejo s spremnim dopisom, kjer je navedeno, da jih morajo na napake in spremembe nujno opozoriti. To naj bi bil tudi eden izmed razlogov, da do opozoril danes prihaja pogosteje, kar posledično pomeni tudi manj napak v kataložnih zapisih.

5.1.3 Komunikacija med knjižničarji in založniki

V primeru zapletov morajo založniki in katalogizatorji vzpostaviti komunikacijo, prek katere poskušajo razrešiti nejasnosti. Vsi udeleženci so poudarili, da morajo z založniki redno komunicirati in da le redkokdaj postopek steče brez popravkov. Močno so pohvalili komunikacijo s formalnimi založniki, saj naj bi bila le-ta vzorna in zgledna. V primeru dobre komunikacije so tako knjižničarji kot tudi založniki hvaležni za opozorila glede napak oziroma sprememb. Nanje se knjižničarji odzovejo izjemno hitro, običajno v istem dnevu, saj se zavedajo, da je večina publikacij tik pred tiskom. Za izvedbo popravkov vedno zahtevajo

tudi posodobljen kolofon, saj je iz samega opisa težko razločiti, kje je do sprememb prišlo.

Komunikacija pa ne poteka vedno brez težav, ki naj bi po besedah udeležencev izvirale predvsem iz neznanja in nerazumevanja nekaterih manjših založnikov. Katalogizatorji naj bi dnevno prejeli tudi 40 ali več zahtevkov za pripravo CIP zapisa, med katerimi je polovica prosilcev priložnostnih založnikov. Udeleženka je navedla: »Zaplete rešimo v trenutku, ni pomembno ali po mailu ali telefonu, saj so [formalni založniki] usposobljeni za delo. Te komunikacije je res veliko in poteka dobro. Zaplet je pri neformalnih založnikih«. Razložila je tudi, da imamo v Sloveniji veliko takšnih založnikov, saj je pošiljatelj lahko kdor koli, kar pomeni, da običajno težave razrešujejo z novimi osebami. Večkratno pojasnjevanje enakih postopkov in opozarjanje na pomanjkljive podatke je zelo zamudno, v nekaterih primerih pa je treba opraviti tudi do 5 popravkov predhodnega zapisa. Udeleženci menijo, da ima po drugi strani odpravljanje nepravilnosti tudi neka- kšno izobraževalno funkcijo, saj knjižničarji na tak način založnikom podajajo povratne informacije in se ne zadovoljijo, dokler kolofon ni popoln, pogosto pa jih tudi usmerjajo na vire dodatnih informacij, kot sta NUK-ova spletna stran in Zakon o obveznem izvodu.

Komunikacija v zvezi s tiskanimi knjigami poteka večinoma po elektronski pošti, če pa založnik posreduje tudi telefonsko številko, razreševanje težav poteka hitreje kot dopisovanje. Udeleženci so povedali, da večji založniki pogosto navedejo telefonsko številko oziroma celo pokličejo sami, z neformalnimi založniki pa je včasih problematično navezati komunikacijo, saj le-ta večinoma poteka izključno po elektronski pošti. V nekaterih primerih se komunikacija celo ustavi, založniki pa knjižničarje kontaktirajo šele, ko opazijo, da CIP zapisa za določeno publikacijo niso pridobili. Katalogizatorja, ki delata s sistemom Catsi, ocenjujeta, da je v sistemu trenutno 70 do 80 nedokončanih zapisov, za katere je potreben le še korak oddaje publikacije z vdelanim CIP zapisom. Udeleženka je povedala, da je težava pri dogovarjanju po elektronski pošti tudi v tem, da poteka le med dvema osebama. Tako v primeru menjave katalogizator ne ve za že morebitne dogovore med založnikom in kolegom, ki je CIP zapis začel pripravljati.

5.2 Uporaba sistema Catsi

Spletni servis Catsi za pridobivanje podatkov o knjigah trenutno uporabljajo le zaposleni v NUK-u. Udeleženka iz UKM-a pravi, da dogovori glede uporabe sistema potekajo tudi z njimi, vendar bodo pristopili šele, ko bodo realizirane predlagane izboljšave. S sistemom delata dva udeleženca intervjuja, ki imata

tudi najboljši vpogled v njegovo funkcionalnost. Kljub temu so odgovore v tem sklopu podali tudi drugi katalogizatorji, ki so seznanjeni s trenutnim stanjem.

5.2.1 Prednosti sistema Catsi

Udeleženci so navedli kar nekaj pozitivnih vidikov sistema Catsi. Za knjižničarje je največja prednost v tem, da takoj pridobijo celotno publikacijo in je ne spustijo v naslednjo fazo, dokler kolofon in CIP nista urejena po pravilih. To pomeni, da imajo več kontrole nad samim gradivom kot pri tiskanih publikacijah, kjer založniki podatke o knjigi pošljejo v ločenem dokumentu, po prejemu zapisa pa z njim lahko naredijo kar koli. Tu je sistem strožji in bolj kontroliran, kar po mnenju udeleženke privede tudi do pravilnejših zapisov. Prednost postopka katalogizacije z gradivom, pridobljenim prek Catsi, je tudi v tem, da omogoča končno obdelavo, kar pa je dvorezen meč, saj le-ta zahteva več časa in odlično znanje katalogizatorjev. Takojšnja končna obdelava je pozitivna tudi za založnike, saj v tem primeru hitro pridobijo celoten zapis. Udeleženka je kot prednost navedla tudi, da opis v sami bazi ni viden, dokler ni zaključen. Za tiskano gradivo so namreč zapisi vidni tudi v samem procesu izdelave, kar pomeni, da se založniki včasih še pred samim zaključkom pritožujejo nad nedokončnimi podatki.

Obrazec za oddajo podatkov v sistem Catsi od založnikov zahteva vnos velike količine informacij, ki so zelo koristne za obdelavo gradiva. S pravilnostjo in obliko teh podatkov ni toliko težav kot pri tiskanih publikacijah, saj naj bi po mnenju udeležencev elektronske knjige običajno izdajali le večji založniki, ki pa imajo boljše znanje in več izkušenj na področju metapodatkov. Kljub temu so v procesu katalogizacije pogosto potrebni popravki oziroma dodatne informacije o publikaciji. Udeleženec meni, da je knjižničarjem pri tem v veliko pomoč gumb za zavrnitev gradiva, s katerim uveljavljajo katalogizacijska pravila in v katalogu vzpostavijo red. Če gradivo zavrnejo že na začetku procesa, z obrazložitvijo zahtevanih popravkov, le-ta zelo hitro steče brez napak.

Katalogizatorica meni, da je prednost sistema Catsi tudi v prikazu vse korespondence in podatkov, ki so bili posredovani, dodani, spremenjeni in popravljeni. S tem se poveča možnost sledljivosti dogodkov ne glede na to, kdo in kdaj je CIP zapis pripravljala.

5.2.2 Težave sistema Catsi

Knjižničarji pa so izpostavili tudi kar nekaj pomanjkljivosti sistema Catsi. Menijo, da v zasnovi ni bil zastavljen optimalno in s popolnim poznavanjem dela

katalogizatorjev ter da ni najbolj uporabniško prijazen niti za knjižničarje niti za založnike. Po besedah udeležencev uporaba sistema v procesu katalogizacije namreč od knjižničarjev zahteva dodatne postopke, ki pa so se jih v tem času že navadili. Vsi intervjuvanci so poudarili, da orodje verjetno povzroča največ težav založnikom, saj morajo le-ti v obrazec vnašati veliko podatkov, kar terja več dela in časa kot oddaja zahtevka za tiskano gradivo. Udeleženec je povedal, da založniki v Catsi pogosto dodajo metapodatke, kolofona za elektronske knjige pa ne oblikujejo pravilno, saj ne razumejo, zakaj morajo biti podatki navedenih na obeh mestih. Poleg tega morajo katalogizatorji pri svojem delu primarno izhajati iz podatkov v gradivu, kar pomeni, da v nasprotju s pričakovani založnikov v obrazec vnesene informacije ne bodo nujno uporabljene. Udeleženec zato meni, da bi bilo najbolje, če bi bilo podatkov, ki jih sistem zahteva od založnikov, čim manj.

Čeprav gre pri uporabi sistema Catsi za celotno obdelavo, kar je po mnenju udeleženke zelo pozitivno, priprava zapisov tudi od katalogizatorjev terja veliko več časa, saj morajo poleg publikacije pregledati tudi podatke, oddane prek sistema. Poleg tega naj bi knjižničarji pred vpeljavo servisa Catsi v primeru izida elektronske knjige, ki je že izšla v drugi obliki, zapis le kopirali in ga preuredili, zdaj pa ga je potrebno vedno znova pripravljati od začetka.

Težavo naj bi predstavljala tudi oblika oddanih metapodatkov, saj imajo založniki in knjižničarji nanje drugačen pogled. Pri vpisovanju podatkov založniki ne navajajo normativnih imen in jih po mnenju udeleženca tudi ne morejo, saj jih na tem področju ni nihče izobrazil. Poleg tega v polje, namenjeno vnosu avtorja, vpisujejo vse sodelujoče, tudi založnika in lektorja, ki pa z vidika knjižničarjev nista avtorja publikacije. Pogosto tudi poskušajo vpisati imena vseh avtorjev, ki pa jih je v primeru zbornikov lahko tudi do 30.

Katalogizatorji so opazili, da se založniki v sistemu Catsi soočajo tudi s tehničnimi težavami, ki pa so večinoma razrešene, ko se po večkratni uporabi na vmesnik privadijo. Udeleženka meni, da so verjetno nekatere izmed teh težav tudi posledica površnosti in odsotnosti branja navodil. Založniki na primer Catsi zamenjujejo za portal SVAROG, ki je namenjen oddaji obveznega izvoda elektronskih publikacij. Povedala je tudi, da je bila ob uvedbi Catsi prepričana, da se bo v tem sistemu proces za založnike zaključil in da bo oddana publikacija avtomatično posredovana v SVAROG, saj bi to za založnika pomenilo en korak manj. Pričakuje tudi, da bo verjetno ta funkcija dodana ob prenovi in dopolnitvi portala.

Intervjuvanka tudi pravi, da je obrazec za vnos metapodatkov po njenem mnenju sicer jasen, prihaja pa predvsem do težav pri oddaji priponk. Založniki namreč

kljub navodilom in opozorilom pogosto pozabijo oziroma spregledajo zaključni korak, kjer morajo pripravljen CIP vstaviti v publikacijo in jo ponovno posredovati knjižničarjem. Poleg tega včasih gradivo le naložijo in ga ne oddajo ali pa namesto zaključevanja ustvarijo nov zahtevek. To je verjetno med drugim posledica nejasnosti sistema oziroma tehnična težava, ki se po besedah udeleženke večinoma pojavlja le ob prvi uporabi.

5.2.3 Priporočila za izboljšavo sistema

Udeleženci menijo, da bi bilo treba Catsi korenito dodelati ter da se ponuja še veliko priložnosti za izboljšave. Vsi so poudarili, da bi moral biti sistem namenjen oddaji podatkov vseh vrst gradiva oziroma za vse verzije knjig. Udeleženec je na tej točki podal primer obrazca hrvaške nacionalne knjižnice, ki že leta omogoča opisovanje tako tiskanih kot tudi elektronskih publikacij.

Za odpravljanje trenutnih težav bi po mnenju katalogizatorjev potrebovali tudi jasnejša navodila in večjo vodljivost sistema, kar bi preprečevalo zastajanje procesov. Predlagali so tudi uvedbo sistema za vpeljavo normativne kontrole, ki bi založnikom pomagal natančneje določiti identiteto avtorjev. Udeleženec je z nami delil izkušnjo, kjer je založnik poleg imen avtorjev dodal tudi njihove šifre iz COBISS-a in mu s tem olajšal delo. Na podlagi te izkušnje sklepa, da bi bilo pri vnosu podatkov zelo koristno ponuditi možnost iskanja in izbire avtorjev iz baze. Kontrola bi bila dobrodošla tudi za vnos imen založnikov, morda kar v obliki seznama, s katerega bi vnašalci izbrali primerne vrednosti.

5.3 Priložnosti in predvidene težave pri prevzemanju založniških metapodatkov

V tujini so nekatere knjižnice že začele prevzemati podatke neposredno iz založniških opisov in eksperimentirati z avtomatizacijo postopka kreiranja CIP zapisa. Udeleženci so prepoznali podobnost med omenjenimi orodji in sistemom Catsi, ki pa po njihovih izkušnjah za izpolnjevanje takšnega namena zahteva veliko redakcijskega dela. Poleg tega katalogizatorji prevzemanje založniških podatkov vidijo kot dvorezen meč, saj po eni strani lahko pridobijo bogate podatke o knjigi, po drugi strani pa to privede do dodatnega dela. Knjižničarji se morajo namreč pri svojem delu držati katalogizacijskih pravil, glede na predhodne ugotovitve o manjkajočih, nepravilnih in nestandardiziranih založniških podatkih pa bi morali vse pridobljene informacije tudi natančno preveriti.

5.3.1 Predvidene priložnosti pri prevzemanju založniških metapodatkov

Katalogizatorji predvidevajo, da bi bilo kljub težavnemu usklajevanju pridobljenih zapisov in vmesnika za katalogizacijo prevzemanje založniških podatkov verjetno zelo pozitivno. Ob primerni implementaciji bi namreč pomenilo skrajšanje postopka katalogizacije in s tem prihranek časa, saj bi v optimalnem primeru šlo za uvoz določenih podatkov v ustrezna polja in podpolja COMARC formata. Pri tem vidijo tudi povečanje možnosti za povezovanje z drugimi sistemi, na primer s portalom Dobre knjige, in za oblikovanje različnih bralnih seznamov. Dve udeleženci vidita prevzemanje založniških metapodatkov tudi kot priložnost za vzpostavljanje relacij med povezanimi deli ter različnimi verzijami istega dela, kar pa naj bi prinesla predvsem katalogizacija v prihodnosti.

Po mnenju udeležencev naj bi bila največja prednost avtomatičnega prevzemanja enostavno pridobivanje podatkov, ki so pomembni za končnega uporabnika in so najbolj znani ravno založnikom. To so opis vsebine, povzetek, ciljna skupina, tema, naslovnica in nagrade, na podlagi katerih se uporabnik lahko odloči, ali gre za kvalitetno delo. Knjižničarji te podatke sami težje določijo, saj nimajo časa natančno prebrati vseh knjig, ki jih morajo opisati. Poleg tega naj bi bile takšne informacije v veliko pomoč tudi pri vsebinski obdelavi, saj bi se z njihovo pomočjo katalogizator lahko hitreje orientiral.

Intervjuvanec meni, da s količino informacij ne bi smeli pretiravati, ampak bi se morali osredotočiti na kvaliteto in pridobivanje predhodno strukturiranih podatkov kot sta že prej omenjeni založnik in avtor, izrazil pa je tudi potrebo po identifikaciji zbirk. Tako katalogizatorjem ne bi bilo treba iskati dodatnih informacij oziroma ponovno kontaktirati založnikov. Udeleženka je na tej točki ponovno omenila, da se trenutno knjižničarji za potrebe identifikacije na založnike zelo pogosto obračajo po podatkih o letu rojstva in področju delovanja avtorjev.

5.3.2 Predvidene težave pri prevzemanju založniških metapodatkov

Čeprav udeleženci menijo, da bi bilo prevzemanje metapodatkov zelo koristno, po drugi strani takšna dejavnost predstavlja tudi oviro. Intervjuvanci so opozorili na težave, ki izvirajo z drugačnega pogleda na podatke med knjižničarji in založniki ter pod vprašaj postavili njihovo natančnost. Oviro vidijo v morebitnem neujemanju oziroma neustreznosti pretvorbe založniškega opisa v polja knjižničarskega formata COMARC. Poleg tega imajo pomisleke glede nekaterih tržno usmerjenih podatkov, ki niso v skladu s knjižničarsko politiko, ki zahteva verodostojne in preverjene informacije. Iz izkušenj tudi predvidevajo, da bi bili založniški podatki lahko pomanjkljivi, nenatančni, neenotni ali celo napačni.

Pri tem naj bi bila najbolj problematična kompleksnejša besedila, na primer zborniki.

Katalogizatorji se torej zavedajo, da bi največje težave nastale predvsem v primeru nekritičnega prevzemanja založniških podatkov. Glede na izkušnje udeleženske pridobivanje podatkov iz tujih baz terja enako ali celo več časa kot klasična katalogizacija, saj je treba identificirati ustrezen zapis ter preveriti ustreznost, pravilnost in natančnost pridobljenih podatkov. Površna kontrola uvoženih podatkov bi namreč povečala možnost napak oziroma zmanjšala kvaliteto zapisov.

5.4 Prednosti in težave uporabe enotnega sistema za vpis metapodatkov

V zadnjem sklopu so udeleženci izrazili svoje mnenje o priložnostih in morebitnih ovirah, ki bi se pojavile ob morebitni vzpostavitvi enotnega sistema za upravljanje z metapodatki za knjige. Čeprav bi tako orodje po njihovem mnenju odpravilo nekatere težave na slovenskem knjižnem trgu, si trenutno težko predstavljajo njegovo delovanje in menijo, da bi bila njegova vzpostavitev dokaj težavna.

5.4.1 Predvidene prednosti enotnega sistema

Udeleženci so identificirali kar nekaj prednosti, ki bi jih lahko na slovenskem knjižnem trgu prinesel enoten sistem za vpis metapodatkov. Predstavljajo si, da je verjetno trenutna situacija za založnike precej neoptimalna, saj morajo ločeno prijavljati tiskane in elektronske knjige, obvezni izvod oddati v SVAROG, določene podatke poslati na Javno agencijo za knjigo ter jih dodati v svoje spletne knjigarne. Udeleženci menijo, da čeprav bi morali založniki v enoten sistem vpisati veliko več podatkov, bi s tem večinoma ustvarili en sam zapis in na enem mestu izvedli vse predpisane postopke. Ne le, da se na ta način delo ne bi podvajalo, ampak bi po mnenju katalogizatorjev lahko prišlo tudi do večje enotnosti pri založniških podatkih in opisih.

Intervjuvanci vidijo prednosti takšnega sistema tudi za knjižničarje. V ospredje so postavili predvsem večjo hitrost obdelave in pa veliko količino podatkov, ki bi jih pridobili od založnikov. Predvidevajo, da bi se med njimi lahko pojavile tudi informacije, za katere bi šele kasneje ugotovili, da bi jih bilo koristno vključiti v bibliografski zapis.

Udeleženka tudi pričakuje, da se po oddaji podatki ne bi več korenito spreminjali in da bi bili ob oddaji obrazca dokončni. To pomeni, da bi se trg »prečistil«,

saj trenutno založniki nekaterih knjig, za katere zahtevajo CIP zapis, nikoli ne izdajo.

5.4.2 Predvidene težave enotnega sistema

Večina udeležencev je priznala, da si v resnici težko predstavljajo, kako bi enoten sistem za opis publikacij deloval. V prvi vrsti jih zanima, kako podobna orodja delujejo v tujini in menijo, da bi se verjetno naši založniki tako velike novosti težko privadili, saj imajo težave že s Catsi. Skrbi jih tudi, da bi bilo takšen sistem težko ustvariti, saj bi moral združevati ogromno interesov in podatkov, ki bi morali omogočati opis zelo raznovrstnih publikacij. Oviro namreč predstavlja predvsem velika raznolikost slovenskih založnikov in ostalih organizacij, ki bi ta sistem morale uporabljati. Udeleženka je tudi omenila, da bi pri hkratnem pošiljanju podatkov lahko prišlo do težav pri identifikaciji posamičnih knjig, saj zapisi pred dodeljevanjem CIP-a in ISBN-ja ne morejo biti v celoti posredovani vsem prejemnikom.

Intervjuvanci so ponovno poudarili že prej omenjene težave v zvezi z različnim razumevanjem podatkov ter pomanjkljivimi ali napačnimi založniškimi metapodatki, s kakršnimi imajo opravka že sedaj. Čeprav je kontrola podatkov dokaj dolgotrajno opravilo, ena izmed udeleženk meni, da bi uporaba enotnega sistema in avtomatiziran postopek ustvarjanja CIP zapisa morda pripeljala do potrebe po preusmeritvi nekaterih katalogizatorjev na druga knjižnična opravila oziroma storitve.

Pojavilo se je tudi vprašanje, koliko bi bili založniki v tak sistem pripravljeni prispevati, saj bi bila v tem primeru kvaliteta podatkov odvisna od njih. Udeleženci menijo, da bi bila uporaba enotnega obrazca morda najprimernejša za opis leposlovja, zapletlo pa bi se pri kompleksnejših publikacijah, kot so knjige z več založniki ali identifikatorji. Poleg tega predvidevajo, da bi tak sistem povzročal težave predvsem neformalnim in enkratnim založnikom, ki pa jih je v Sloveniji zelo veliko. Udeleženka je omenila tudi starejše (samo)založnike, ki niso računalniško pismeni in bi jih morda dotično orodje celo odvrnilo od izdajanja publikacij. Intervjuvanci so na podlagi tega razmišljali, da bi za učinkovito delovanje verjetno sistem uporabljali predvsem večji založniki, z metapodatki za manjše založnike pa bi morda lahko upravljala specializirana agencija. Seveda se pri tem poraja vprašanje, do kolikšne mere bi se to sploh splačalo.

5.4.3 Izvedljivost vzpostavitve enotnega sistema na slovenskem knjižnem trgu

Vsi udeleženci menijo, da bi bila vzpostavitev enotnega sistema za vnos metapodatkov sicer izvedljiva, vendar le pod določenimi pogoji. Pravijo, da bi bilo ta hip potrebno izhajati iz izkušenj z orodjem Catsi, saj njegova zasnova že cilja v to smer. Glede na to, da založniki trenutno vnašajo podatke v različne sisteme, bi morali primerjati zahteve vseh prejemnikov ter na podlagi ugotovitev ustvariti smiseln in efektiven obrazec, ki bi ustrezal vsem uporabnikom. Založnikom bi morali za učinkovito uporabo predstaviti, katere bi bile prednosti takega sistema in kaj bi z njegovo uporabo pridobili. Udeleženka je pripomnila, da bi bila uporaba takega orodja izvedljiva le v primeru, če bi se predviden metapodatkovni nabor upošteval tudi pri oblikovanju publikacij. Vsi udeleženci so tudi poudarili, da bi morala biti za uspešno delovanje novega sistema komunikacija med vsemi uporabniki zares brezhibna.

Udeležence intervjuja iz NUK-a smo tudi vprašali, kdo bi po njihovem mnenju enoten sistem za opis in posredovanje informacij o knjigah lahko ustvaril, vodil in vzdrževal. Vsi intervjuvanci menijo, da bi morale eno glavnih vlog pri tem odigrati prav knjižnice, saj le-te za svoje delo potrebujejo največ podatkov. Udeleženka pravi: »Kljub spremenjenim ekonomskim, družbenim in socialnim zadevam menim, da je knjižnica za knjigo središčni prostor, kjer se srečajo vsi: pisatelji, založniki, prevajalci, bralci in mi, vpisovalci podatkov«. Katalogizatorji iz izkušenj s Catsi zaključujejo, da trenutni sistem zanje ni optimalen, saj se zdi, da njegovi ustvarjalci ne razumejo knjižničarjevih nalog. Po njihovem mnenju bi morali imeti glavno besedo pri načrtovanju ravno najpogostejši uporabniki, torej knjižničarji, za učinkovit sistem pa bi bilo nujno zelo tesno sodelovanje med različnimi organizacijami, kot so IZUM, NUK in založniška skupnost. Pri implementaciji bi morali imeti dober vpogled v delovne procese vseh udeležencev, oziroma uporabnikov spletnega servisa in jasne cilje, kot so popoln in kvaliteten zapis ter učinkovitost sistema. Iz vsega skupaj lahko povzamemo, da bi tak sistem deloval le v primeru, če bi bil izkazan interes s strani vseh sodelujočih.

6 Razprava

Iz odgovorov sodelujočih je razvidno, da se katalogizatorji zavedajo trenutne problematike založniških metapodatkov. Opažajo, da se podobno kot v tujini z največjimi težavami soočajo predvsem manjši oziroma priložnostni založniki (Beky, 2004), v raziskavi pa so opozorili na podobne ovire kot slovenski založniki v predhodni študiji (Jug, 2019). Po njihovem mnenju so težavni predvsem številni nestandardizirani sistemi in uporaba različnih orodij za upravljanje z

metapodatki, ki zahtevajo večkratno in ročno vnašanje, kar pogosto vodi v nepopolne, nekonsistentne ali celo napačne založniške zapise, o čemer poročajo tudi tuji strokovnjaki (Coviello in Bell, 2016; Kasdorf, 2014; Luther, 2009; Sanchez, 2011; Tallent, 2016). Katalogizatorji menijo, da imajo nekateri slovenski založniki pomanjkljivo znanje s področja metapodatkov ter da oviro predstavljata tako strokovna terminologija kot nepopolno poznavanje postopkov. Slabi metapodatki pri pripravi CIP zapisa pogosto sprožijo dolgotrajno komunikacijo med knjižničarji in založniki, občasno pa slednji brez vednosti katalogizatorjev po izidu knjige nekatere informacije v publikaciji in/ali kolofonu spremenijo kar sami, kar povzroči netočnost zapisov.

Čeprav so udeleženci intervjujev dokaj skeptični glede ideje prevzemanja založniških metapodatkov, vidijo veliko korist v pridobivanju nekaterih dodatnih informacij, kot so opis vsebine, navedba ciljne skupine, tematske oznake, slika naslovnice, nagrade ipd., ki jih v svojih smernicah omenjata tudi Handy in Harrison (2018). Podobno kot Burton (2001) prepoznava priložnost predvsem v pridobivanju kontroliranih navedb imen avtorjev in sodelavcev, pa tudi založnikov in zbirk. Menijo, da bi podobno kot v tujini (Cato in Haapamäki, 2009; Debus-López idr., 2012; Godby, 2010, 2012) ustvarjanje preslikav med standardi omogočilo uvoz določenih informacij v polja in podpolja formata COMARC, kar bi lahko skrajšalo čas katalogizacije in omogočilo povezovanje zapisov z drugimi knjižnimi portali.

Seveda ne moremo pričakovati, da bodo slovenski založniki v bližnji prihodnosti prešli na vsesplošno uporabo enotnega standarda, ki bi bil osnova za prevzemanje in pretvorbo metapodatkovnih zapisov. Alternativno predstavlja vpeljava enotnega orodja za upravljanje z metapodatki, s pomočjo katerega bi lahko izvedli vse formalne postopke, povezane s knjigo. Udeleženci menijo, da bi učinkovit enoten sistem lahko pripomogel k standardizaciji zapisov na slovenskem knjižnem trgu, dober nabor metapodatkovnih elementov pa bi priskrbel kvalitetnejšo in bogatejšo vsebino knjižnih opisov. Ustvarjanje enotnega opisa bi tako imelo verjetno podoben učinek kot uporaba formata ONIX, ki naj bi ob pravilni implementaciji zmanjšal časovne in finančne stroške vseh, tako opisovalcev kot prejemnikov metapodatkov (Lichtenberg, 2014). Udeleženci predvidevajo, da bi bilo pri nas zaradi raznolikosti založnikov težko ustvariti enoten sistem za upravljanje z metapodatki, za to pa bi bilo potrebno tesno sodelovanje med vsemi akterji na slovenskem knjižnem trgu. Priložnost vidijo predvsem v razširitvi delovanja sistema Catsi, ki bi po njihovem mnenju lahko podpiral večji nabor postopkov.

Catsi sicer predstavlja dobro izhodišče za ureditev metapodatkov na slovenskem knjižnem trgu, vendar se v svoji zgodnji fazi sooča z nekaterimi omejitvami in pomanjkljivostmi. Podobno, kot so ugotovili že raziskovalci (Jug in Žumer, 2019),

tudi katalogizatorji menijo, da sistem trenutno ni najbolj uporabniško prijazen in da potrebuje kar nekaj redakcijskega dela. Kljub njegovim pozitivnim vidikom, na primer avtomatizaciji procesov, prikazu celotne korespondence in večji kontroli nad podatki, udeleženci predlagajo kar nekaj izboljšav za učinkovitejše ustvarjanje in posredovanje metapodatkov. Menijo, da bi uporabniki potrebovali jasnejša navodila, želijo pa si tudi večje vodljivosti vmesnika. Po njihovem mnenju bi moral sistem podpirati opisovanje vseh tipov gradiva, pri tem pa bi od založnikov želeli pridobiti predvsem dodatne informacije o knjigi, ki na njej običajno niso navedene. Trenutno morajo namreč prosilci za CIP v obrazec sistema Catsi vpisovati veliko količino bibliografskih podatkov, ki pa ne bodo nujno uporabljene, saj morajo katalogizatorji pri opisovanju slediti katalogizacijskim pravilom. Udeleženci na tej točki opozarjajo, da bi se morali pri pridobivanju založniških podatkov osredotočati na njihovo kvaliteto in ne na kvantiteto. Za izboljšavo sistema priporočajo ustvarjanje povezav na normativne baze podatkov ali uvedbo spustnih seznamov, s pomočjo katerih bi vpisovalci izbrali primerne vrednosti.

V prihodnosti moramo torej pri morebitnem načrtovanju postopkov in sistemov za upravljanje z metapodatki za knjige natančneje razmisliti, kakšne so dejanske želje in potrebe najpogostejših uporabnikov. V ospredje moramo postaviti namen orodij za opisovanje knjig in jih nadgraditi v skladu z le-tem, tako da bodo opisovalci s čim manj napora lahko ustvarili kvaliteten zapis, ki bi služil vsem predvidenim prejemnikom.

7 Zaključek

Podobno kot na tujih knjižnih trgih se tudi pri nas pojavljajo težave, ki izvirajo iz neoptimalnih postopkov pri upravljanju z metapodatki. V primerjavi s tujino pa najdemo v Sloveniji dokaj malo raziskav in smernic, ki bi naslavljale to problematiko. Rezultati intervjujev kažejo, da se slovenski katalogizatorji zavedajo trenutne situacije in da vidijo priložnosti za izboljšave. Čeprav bi bila uvedba novosti, kot je razvoj enotnega sistema za upravljanje z metapodatki, težavna in dolgotrajna, bi lahko razrešila številne ovire, s katerimi se soočajo tako knjižničarji kot založniki.

Za še boljše razumevanje trenutnega stanja bi bilo v prihodnosti smiselno opraviti nadaljnje študije, na podlagi katerih bi lahko določili, kakšna so stališča in pričakovanja drugih organizacij, ki se ukvarjajo s knjigami in njihovimi metapodatki. Zanimivo bi bilo tudi raziskati, na podlagi česa so razvijalci zastavili trenutno delovanje in nabor metapodatkov, ki jih morajo založniki vpisati v obrazec Catsi. V nadaljevanju bi lahko z drugačno metodo, na primer z anketo,

zajeli mnenja o problematiki metapodatkov s strani večjega števila knjižničarjev. Natančneje bi se bilo treba pozanimati, kaj jih pri trenutnih postopkih in orodjih moti in kakšni so njihovi predlogi za izboljšave. V primeru, da bi želeli razširiti delovanje spletnega servisa Catsi na način, da bi prek njega založniki lahko izvedli več zakonsko predpisanih postopkov, na primer oddali obvezni izvod elektronske publikacije v SVAROG ali sporočili podatke v skladu z Zakonom o enotni ceni knjige, bi bilo treba identificirati tudi potrebe ostalih organizacij, ki delujejo na slovenskem knjižnem trgu.

Kar koli bo torej prinesla prihodnost na področju ureditve metapodatkov pri nas, lahko sklepamo, da bo do učinkovitih sprememb prišlo le v primeru rednega sodelovanja med vsemi pomembnejšimi organizacijami, ki delujejo na slovenskem knjižnem trgu.

Zahvala

Zahvaljujemo se vsem katalogizatorjem, ki so se odzvali naši prošnji za sodelovanje v intervjuju. Brez vašega prispevka ne bi mogli pridobiti dovolj poglobljenih informacij, ki predstavljajo odraz realnega stanja.

Navedeni viri

Beky, E. L. (2004). ONIX: is there a return on investment for all publishers?. *Publishing research quarterly*, 20(2), 3–8. doi: 10.1007/s12109-004-0019-9

Breedt, A. in Walter, D. (2012). *White paper: the link between metadata and sales*. Woking: Nielsen Book Services.

Burton, C. (2001). *ONIX for libraries: an investigation into the feasibility of using ONIX International as a standard for bibliographic data transmission between the book trade and libraries in the UK*. London: Book Industry Communication.

Cato, A. in Haapamäki, T. (2009). Cooperation with publishers: integration and sharing of metadata. V M. Žumer (ur.), *National bibliographies in the digital age: guidance and new directions* (str. 103–110). München: Saur.

Catsi vmesnik za katalogizacijo. (2018). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 10. 9. 2019 s spletne strani: <http://catsi.info/files/CATsi%20manual%201.1%20založnik.pdf>

Center za razvoj knjižnic – CeZaR. Slovenska založniška produkcija. (B. l.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 29. 10. 2019 s spletne strani: https://cezar.nuk.uni-lj.si/slo_knjiga/index.php

Coviello, R. in Bell, G. (2016). *Bic Bites: introduction to BIC basic metadata*. London: Book Industry Communication. Pridobljeno 10. 9. 2019 s spletne strani: http://www.bic.org.uk/files/pdfs/BIC%20BITES/BIC%20Bites%20Introduction%20to%20BIC%20Basic%20Metadata_FINAL.pdf

Dawson, L. (2012). What we talk about when we talk about metadata. V H. McGuire in B. O'Leary (ur.), *Book: a futurist's manifesto: a collection of essays from the bleeding edge of publishing* (str. 47–55). Boston: O'Reilly Media.

Debus-López, K., Williamson, D., Saccucci, C. in Williams, C. (2012). Bringing publisher metadata directly to the library. *Library resources and technical services*, 56(4), 266–279.

Godby, C. J. (2010). *Mapping ONIX to MARC*. Dublin, Ohio: OCLC Online Computer Library Center.

Godby, C. J. (2012). *A crosswalk from ONIX version 3.0 for books to MARC 21*. Dublin, Ohio: OCLC Online Computer Library Center.

Handy, J. in Harrison, M. (2018). *Metadata essentials: proven techniques for book marketing and discovery*. Berkeley: Graphic Art Books.

ISBD: mednarodni standardni bibliografski opis. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 9. 3. 2020 s spletne strani: <https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2018/Komisija/isbd.pdf>

Jug, T. (2019). *Model Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise kot osnova metapodatkovnega okvira za knjižni trg*. Doktorsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Jug, T. in Žumer, M. (2019). Opisovanje knjig za potrebe knjižnega trga. V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Knjižnice – obvladovalke podatkov?: zbornik referatov* (str. 51–65). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Kasdorf, B. (2014). Welcome to the metadata millennium: a guide to the many dimensions of metadata. *Book business*, 17(1), 18–23.

Kasdorf, B. (2018, 10. september). We're on the verge of a golden age of publishing technology. *Publishers weekly*, 265(37), 22–23.

Lichtenberg, J. (2014, 8. september). Can Onix 3.0 create a global digital publishing industry?. *Publishers weekly*, 261(36), 32–34.

Luther, M. J. (2009). *Streamlining book metadata workflow*. Dublin, Ohio: OCLC. Pridobljeno 4. 12. 2019 s spletne strani: <https://www.niso.org/sites/default/files/2017-08/StreamlineBookMetadataWorkflowWhitePaper.pdf>

NISO. (2004). *Understanding metadata*. Bethesda: NISO Press.

OCLC metadata services for publishers. (2010). Dublin: OCLC.

O'Leary, B. (2012). *Development, use, and modification of book product metadata: assessment and recommendations*. New York: Book Industry Study Group.

ONIX: overview [spletna stran]. (2019). London: EDItEUR Limited. Pridobljeno 10. 5. 2019 s spletne strani: <https://www.editeur.org/83/Overview/>

Publisher guide to PrePub Book Link (PPBL). (2019). Washington: Library of Congress. Pridobljeno 29. 10. 2019 s spletne strani: https://www.loc.gov/publish/prepubbooklink/publisher-user-guide/CIP_Pub_guide.pdf

Ramesh, P., Vivekavardhan, J. in Bharathi, K. (2015). Metadata diversity, interoperability and resource discovery issues and challenges. *DESIDOC Journal of library and information technology*, 35(3), 193–199. doi: 10.14429/djlit.35.3.8074

Register, R. in McIlroy, T. (2015). *The metadata handbook: a book publisher's guide to creating and distributing metadata for print and ebooks*. Columbus: Datacurate.

Riley, J. (2017). *Understanding metadata: what is metadata, and what is it for?*. Baltimore: National Information Standards Organization.

Sanchez, E. R. (ur.). (2011). *Conversations with catalogers in the 21st century*. Santa Barbara: ABC-CLIO.

Tallent, J. (2016). *Learning metadata for book publishing* [videoposnetek]. Carpinteria, California: Lynda.com. Pridobljeno 15. 12. 2018 s spletne strani: <https://www.lynda.com/Digital-Publishing-tutorials/Learn-Metadata-Book-Publishing-Basics/482053-2.html>

Tennant, R. (2006). The new cataloger. *Library journal*, 131(7), 32.

Verona, E. (1970). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice I redalice*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Verona, E. (1983). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 2, Kataložni opis*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Walter, D. (2016a). *Nielsen Book UK study: the importance of metadata for discoverability and sales*. New York: Nielsen Book Services.

Walter, D. (2016b). *Nielsen Book US study: the importance of metadata for discoverability and sales*. New York: The Nielsen Company.

Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006). *Uradni list RS*, št. 69.

dr. Tjaša Jug

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: Tjasa.Jug@ff.uni-lj.si

dr. Maja Žumer

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: Maja.Zumer@ff.uni-lj.si